

Das „Wiener Extrablatt“ erscheint täglich, auch Sonntag, und kostet die Nummer im Einzelverkauf 6 Kr. 5. H.

Pränumerationsbedingungen:
Für Wien:
 monatlich . . . 6. W. N. 1.—
 mit Beilage im Herbst „ „ 1.20
Für die Provinz mit freier Postsendung:
 monatlich . . . 6. W. N. 1.40
 vierteljährig . . . „ „ 4.20
 halbjährig . . . „ „ 8.00
 Majestätliche Erlasse werden nicht angenommen.

Illustriertes Wiener Extrablatt.

Eigenthümer und Herausgeber: O. F. Berg und F. J. Singer.

Redaktion und Druckerei:
 wobei alle Buchstaben zu richten sind,
 IX, Berggasse 31.

Administration, Expedition
 und Inseraten-Aufnahme:
 I, Schulerstraße 16.

Inserate vom Auslande übernehme ich unter Erhalt nach die Herren Hagenstein & Spangler, Maxfeld No. 77. Doppelt und alle Anzeigen-Insertionen in den Hauptstädten Europas.
 Manuskripte werden nicht rückgegeben.

N° 244.

Wien, Dienstag, 26. November 1872.

1. Jahrgang.

Kalender für Alle.
Krauttag: Land. Konrad.
 prof. Konrad.
 grec. Phil. Nr.

Heute: Sehenswürdigkeiten:
 K. k. Hofbibliothek im unteren Belvedere am Neuenweg, von 9-12 Uhr Vormittags und 3-6 Uhr Nachmittags.
 — Opernhaus der Akademie der bildenden

Künste im St. Anna-Gebäude von 9-2 Uhr.
 — Theatral. Tempel im Volksgarten.
 — Augustiner-Doppelpforte mit dem Grabmalern der Kaiserin Maria Theresia und des R. W. Daxn. — Katholisches

Museum Hofgrund, Sährinnersände, von 11-1 Uhr. — Befreiung des Stephansthurmes zu jeder Stunde des Tages. — K. k. Schatzkammer, Einlaß von 10-1 Uhr

Lappländer in Wien.

Seit einiger Zeit halten vier Lappländer sich in Wien auf; freilich nicht zum bloßen Vergnügen, sondern „in Geschäftsangelegenheiten“. Speculative Unternehmer haben die für uns hochinteressanten Kinder des hohen Nordens gegen Eintrittsgeld ausgestellt; am Kolowratring sind diese merkwürdigen Menschene Exemplare zu sehen. Sie bedurften zur Reise sicher zwei volle Jahre, da man sie erst nach und nach an das für sie neue Klima gewöhnen mußte; endlich gelang es doch, sie hieher zu bringen, und sie befinden sich ganz wohl, zumal man ihnen ihre gewohnte lappländische Nahrung: Renntierschinken und Hafertrod, hieher bringen ließ. Von den vier nordischen Gästen bilden drei eine Familie, Vater, Mutter und Tochter; außer ihnen ist ein alleinstehendes junges Mädchen hiehergekommen, eine Waife. Die Familie — Loky ist ihr Name — hat bei Gelegenheit eines großen Brandes ihre ganze Renntierherde verloren, und das hier zu gewinnende Geld soll ihr dazu dienen, sich eine neue Herde anzuschaffen.

Von großem Interesse ist es, die verschiedenen Geräthschaften dieser Lappländer zu sehen; sie zeigen unter Anderem, auf welche Art sie das Renntier fangen, wie sie spinnen, kurzum, man gewinnt einigen Einblick in ihre Sitten und Gebräuche. Schon deshalb verlohnt es sich, Vertreter der lappländischen Menschennace zu betrachten, weil sie gleich den nordamerikanischen Rothhäuten allmählig aussterben; sie wollen sich nämlich um keinen Preis zu irgend einer regelmäßigen Beschäftigung bequemen. Es gibt zur Zeit noch etwa 28000 Lappen, von denen 5000 unter schwedischer, 13000 unter norwegischer und 10000 unter russischer Herrschaft stehen. Sie unterscheiden sich in Renntier- und Fischer-Lapen; die vier hier Angestellten gehören zur ersten Gattung. Die hier gezeichneten Lappländer sind am Kolowratring in einem Laden neben dem Cafe Bauer zu sehen.

Die heutige Nummer mit Inbegriff der Beilage ist 16 Seiten stark.

Tē lijēn sōmes pālen ai aktan saijesne sāmī'

Giellačájanasat boarrásamos čállon sámi muitalusain

"Láven lohkat ahte 250 jagi dassái Guovdageaidnu lei Likksjuos. Doppe lei oahppoásahus, doppe lei buot čoahkis." Ná muitalii 2014:s Uppsala universitehta suoma-ugralaš gielaide professor emeritus Lars-Gunnar Larsson SR Sápmaí (Kejonen 2014), dalle go ubmi-sámegiela ođđa čállinvuohki lei ain barggu vuolde, vaikko ovdamearkka dihte olles Ođđa testameanta lei almmustahhton sullii dan guovllu sámegillii juo jagi 1755. Sámi čállingielaid historjjá birra lea čállojuvvon viehka ollu ja dasa gullet digaštallamat das, leago Ruota bealde 1700-logus čállojuvvon giela vuodđun leamaš máttá-, ubmi-, bihtán- vai julevsámegiella, vaikko nuppe dáfus diehtit, ahte duon áigodaga sápmelaččat eai sihkkarit geavahan dákkár doahpágiid maid mañjit gielladutkit leat hutkan. Sámegiella dahje sámegielat goit geavahuvvojedje čálalaččat ja áinnas njálmmálaččat.

Illustriertes Wiener Extrablatt -aviissa vuosttaš siidu čájeha, ahte wienalaččain ledje buorit sivat eahpidit iežaset sámiid eaktivuoda. (Illustriertes Wiener Extrablatt № 244. 26.11.1872, s. 1. Gáldu: ANNO / Österreichische Nationalbibliothek.)

Máttimus guovlluid čállingiella jávkagodii aktiiva anus 1800-logu álggus. Dan mañná orru šaddan jaskes áigodat dan ektui, man ollu máttimus sámegielat čállojedje báhpára ala. Easka 1900-logu álggus máttá- ja ubmi-sámegiela guovlluide ihte dakkár gielladutkit go Eliel Lagercrantz Helssegis ja Uppsala universitehta beakkán Karl Bernhard Wiklund ja su oahppiguovttos Axel Calleberg ja Nils Moosberg. Lagercrantz dutkkai gielaide miehtá Sámi, máddin earenoamážit Aarportes earret eará Elsa Laula Renberg luhtte (gč. maid Lehtola 2016), ja son attii dađistaga olggos iežas dutkamušaid – giella-oahpaid, sátnegirjjiid ja teavsttaid. Wiklund ja su oahppit ja mañisboahttit ges čogge ollu dieđuid ubmisámi guovlluin, muhto dat leat báhcán arkiivvaide ja dutkojuvvon dárkileappot easka 2000-logus (Larsson 2012; Siegl, boahhtimin).

Hállojuvvon máttimus sámegielaide dutkan ii dattetge álgán easka Wiklunda ja Lagercrantza mielde 1900-logus. Suopmelaš Kaarle Jaakkola finai Jämtlánddas gesiid 1884 ja 1885, muhto su dutkanbargguid bohtosat almmustuvve easka 1957 Lagercrantz bokte. Čuovvovaš siidduin buvttán ovdan guokte eará dutki, geat dutkkai-ga máttimus sámegielaide ollu eanet go Jaakkola, juo ov-

dal su, ja maid almmustahtiiga iežaska dutkamušaid nu jođánit go sáhtiiga – muhto leaba liikká báhcán measta ollásit dovdameahhtumin Sámis. Oalle dovdameahhtumin leat báhcán maid sápmelaččat geaid gielaid birra lea sáhka.

József Budenz ja Máláge sámít Nuortariika-Ungáras

Dán čállosa bajilčála lea "Tē lijen sōmes pālen ai aktan saijesne sāmī" – Giellačájánasat boarrásmos čállon sámi muitalusain". Siáhhta livččii dálá máttasámegiel čállinvuogi mielde *Die lin säemies baelien aaj akten sijjesne saemies*, julevsámegillii ges *De lidjin soames bále aj avtan sajen sáme*. Muhto gos ledje sámít geat ná hálle, ja goas? Budapestas, Ungáras, jagi 1873. Cathrine Baglo (2011) lea guorahallan dán fáttá iežas doavttirbarggus mii muitala das mo sápmelaččat johte čájehangálvun Gaska-Eurohpás ja gitta Amerihkás 1800-logus ja 1900-logu álggus. Okta dákkár joavku lei vuolgán mátkái Máláges Ruotas, ja 26.11.1872 čálii *Illustrirtes Wiener Extrablatt* dan birra, ahte sii ledje joavdan Nuortariikii:

Seit einiger Zeit halten vier Lappländer sich in Wien auf; freilich nicht zum bloßen Vergnügen, sondern "in Geschäftsangelegenheiten".

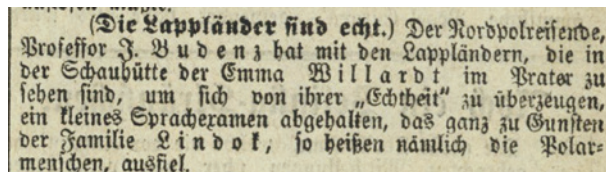
'Wienis leat juo muhtun áigge orron njeallje sápmelačča; eai suige dušše beare suohtasa dihte, muhto baicce 'fitnodatdoaimmain.'

Seit einiger Zeit hatten vier Lappländer sich in Wien auf; freilich nicht zum bloßen Vergnügen, sondern „in Geschäftsangelegenheiten“. *Spetu-*

Dán joavkku birra leat viehka unnán dieđut. Baglo (2011) lea gal muitalan, ahte nu gohčoduvvon "Lindok" dahje "Lindal" bearaš, mas ledje álggus njeallje ja mañnelis gávccii lahtu, barge eksohtalaš árktalaš

čájáhusobjektan Wien máilmmičájáhusas jagi 1873. Fake-gávttit ledje hutkojuvvon juo dalle, ja aviissat čálle eahpádusain, ahte dát olbmot eai kánske lean albma duohta sápmelaččat. Mañnelis bodiige ovdan, ahte muhtun lei rievtti mielde čeahkkalaš ja muhtun earát ges Wienis eret. Buohkat sis eai dattetge lean skealmmat, dasgo dat duodaštuvvui diedalaččat. Seamma aviisa čálii jahkebealli mañnelis ná:

Sápmelaččat leat eaktit. *Davvipolajohtti, professor J. Budenz lea čadahan smávva giellaiskosa Lindokbearrašiin, nugo dáid poláraolbmuid namma lea, sihkkarastin dihte leatgo sii albma sápmelaččat, ja dán iskosa leat sii buohkat ceavzán. (Illustrirtes Wiener Extrablatt 22.4.1873)*

(Die Lappländer sind echt.) Der Nordpolreisende, Professor J. Budenz hat mit den Lappländern, die in der Schauhütte der Emma Willardt im Prater zu leben sind, um sich von ihrer „Echtheit“ zu überzeugen, ein kleines Spracheramen abgehalten, das ganz zu Gunsten der Familie Lindok, so heißen nämlich die Polar-menschen, ausfiel.

Professor József Budenz (1836–1892) Budapestas lei okta dehálamos gielladutkiin geat álge dutkat sáme-gielaid ja eará urálalaš giellagotti gielaid diedalaččat. Son dovddai sáme-giela girjjiid bokte ja sáhtii álkit iskat, ledjego Wiena sápmelaččat eaktit. Dan dat ledje, goit njealjis geaid namat ledje aviissaid mielde "Jonna", "Klemme", "Davich" ja "Karren". Vaikko Wiens soite beroštit eanemusat das, ledjego čájáhussápmelaččat eaktit vai eai, de Budenz beroštii sis nu ollu, ahte bovdii sin guossái Budapestii. Báikkálaš aviisa *Vasárnapi Újság* muitaliige 21.12.1873 ođđasa, man mielde sápmelaččat ledje leamaš Budenza fárus Ungára diedaakademijja čoahkkimis 14.12.1873. Čoahkkinastit ledje beassan gullat ealli sáme-giela ja dieđuid sáme- ja ungaragiela oktasaš sániid birra.

9.

Tē lijen sōmes pālen ai aktan saijesne sámi' ja tē li taiste akte porrasumus ahka, juhko adni jādna pednikit stuorra kiston tievob. tē kälgen akta pālen ta' same' vuolget kirhkoi; tē tat porres ahka pāci heibmai ja akte pardne. tē tat porres ahka vāldi tāb ičes planka kistub ja kuēddi tāb kōten pigñoles ja jätti: i nāgen tāb ožžo i-ken mü māna' jälla mānai māna' autel ku čihča vielljai varra tan kiston paijel kolka. tē tat pardne tab küllai, kukte sodn hōli. tē sodn ohcai ja vāldi uhčes loddačen čihča čeukit ja tai čä-potit nahpi nīpin tan saijai, kossa tāte porres ahka pieji tab pīne kistub. tē varra tai loddači kolki tan kistun nalla ja sodn ožžoi taite pednikit.

Moadde jagi mañjelis, go sápmelaččat ledje juo vuolgán davás, Budenz almmuhii dieđalaš áigečállagis *Nyelvtudományi Közlemények* 60-siidosaš čállosa "Svéd-lapp nyelvmutatványok", mas ledje teakstačájánasat boares sámi čállingielas oktan sátnelisttuin. Dehálamos ja njulgestaga unihkka sisdoallu ledje dattetge logi oanehis máidnasa ja muitalusa čuđiid, Stálu ja eará fearániid birra – albma sámi máidnasat ja muitalusat, maid Budenz lei beassan gullat Máláge "eakti" sápmelaččain.

Budenz (1875) teavsttat leat árbevirolaččat gávdnon dušše universitehtagirjerádjosiin ja dakkár dutkiin geain lávejit leat 1800-logus almmustahtton ungaralaš gielladutkamušat. Sámis ja eandalitge ubmisámi guovlluin dat orrot báhcán oalle dovdameahttumin, muhto dán áigge daid beassá juohkehaš lohkat áigečállaga neahttasiidduin álgoálgosaš hámis (gč. liñkka gáldolisttus). Ii leat vejolaš mottiin cealkagiin muitalit, mii dáin teavsttain lea dehálamos iešguđetlágan gielladutkiid mielas, muhto kulturárbevieruid geahččanguovllus dehálamos lea diehtu, ahte máidnasat maid Budenz gulai 1873:s ja almmustahtii 1875:s orrot leamen buot vuostamuš eakti sámeviel teavsttat mat leat čállon Ruota beale sámiid muitaleami mielde. Seammas dat leat ain áidna dánlágan máidnasat maid ubmisámi guovllus – vaikko vel teknihkalaččat Ungáras – leat čoggon ja addon olggos.

Ignác Halász sámiid luhtte
Sámeielaid dutkama historijá dehálamos namaide gulá maiddái nubbi Ungára gielladutki, Ignác Halász (1855–1901). Halász lei earenoamáš produktiiva dutki, gii barggai eanemusat aiddo fal sámeielaguin. Juo

Budenz teaksta mii álgá bajilčállaga cealkagiin Tē lijen sōmes pālen ai aktan saijesne sámi'

1881:s, 26-jahkásažžan, son almmustahtii girjji *Svéd-lapp nyelvtan és olvasmányok*, "Ruotasámegiela giellaoahppa ja

lohkamušat". Dán girjji gáldun ja vuodđun ledje dušše beare ovddit čálalaš gáldut, muhto maiddái Budenz dieđut Máláge sámeielga birra.

Jagiin 1884, 1886 ja 1891 Halász dattetge finai davvin ja jodiie iešalddes hui viidat miehtá Ruota ja Norgga beale Sámi. Son barggai dadjat juo buot bargguid maid dákkár amas giellaid dutkit lávejit ain bargat: Son jearahalai ja guldalii iešguđetlágan olbmuid, čálii dieđuid ja almmustahtii jagiin 1885–1896 olles guhtta girjji, *Svéd-lapp nyelvi I–VI* dahjege "Ruotasámegiella I–VI", mat sisttisidollet giellaoahpaid, sátnegirjjiid ja teakstamateriálaid. Nu mo girjeráiddu tihttel muitala, de dieđut leat eanáš Ruota bealde – Jämtlánda rájes gitta durd-nossámegillii. Maiddái dát girjijt gávdnojit dán áigge interneahtas ja leat nie viimmat buohkaid olahannuhtus, vaikko vel ain ungaragillii.

Halász viiddes barggut sámiid luhtte eai leat báhcán gielladutkiid gaskkas seamma dovdameahttumin go Budenza bargu Máláge gussiiguin. Ungaragiel publikašuvnnat ovttas K. B. Wiklunda garra kritihkain leat dattege dagahan dan, ahte Halászge ii leat ožžon fuomášumi nu ollu go livččii ánsšášan. Vaikko su giellaoahpalaš dutkamušat leat juo áigá bahuid – muhto eai suige ollásit – boarásmuvvan, de su viiddes teakstamateriálain dahjege giellačájánasain lea ain alla árvu. Mánnga guovllu sámeielaid buohta su materiálat leat njulgestaga buhttemeahtumat, go álgoálgosaš suomannat leat jávkan.

Ovdamearkka dihte Aarporte dološ suopman gávdno ain Halásza (1887) girjijis masa son čokkii mitalusaid ja máidnasiid golmma informánttas geasi 1886, vaikko dán áigge Aarporte sámeskuvllas gullojit eará suopmanat maid oahpaheaddjit ja máttasámegiela čállingiella leat dohko buktán. Dađe bahábut Halásza teavsttat eai ge leat leamaš dovdosat Sámis, ja daid čállinvuohki lea dieđus oalle earálágan go dálá máttasámegiela ortografija. Áidna teaksta mii dán čoakkáldagas lea almmuhuvvon odđa hámis lea Lajla Mattsson Magga (1984) girji *Govne-boetske* dahjege *Askeladden*, nu go Ole Samuel Elsvatn (1866–1911) lea dan rievtti mielde Halászii mitalan. Varas *Saemeste saaman* sisttisoallá vel njeallje eará ođasmahtton mitalusa: Guokte Ole Samuel Elsvatnis ja guokte eará ges olbmos gean Halász gohčoda "Dearna guovllu sámenieidan" (*Tärna vidéki lapp leány*) namain "Gunnel Oline Olstad", vaikko buot orru čujuheamen dasa, ahte dát nieida leamašan Gunhild Oline Olsdatter, maŋnelis Børgefjell (1868–1959), gii riegádii ja orui Norgga bealde Aarportes (gč. Ylikoski 2017).

Sihke Aarporte ja Dearna buohta lea dehálaš fuobmát, ahte doppe hálljuvvon sámegielat dahje -suopmanat leat dihto láhkai máttasámegiela ja ubmisámegiela rájá alde. Dakkár doahpagat go *máttasámegiella* ja *ubmisámegiella* eai goit jáhkkmis gávdnon vel dalle go Bundenz dutkkai sámegiela Budapestas ja Halász finai Aarportes. Máláge sámegiella gal lea gohčoduvvon ubmisámegiellan dan rájes go leat maŋimuš logijagiid heaitán jurddašemes, ahte ubmisámegiela gullá "máttasámegiellii viiddes mearkkašumis". Aarporte ges rehkenastojuvvo gullevažžan máttasámegiela guvlui, muhto Dearna birra leat iešguđetlágan oainnut.

Dábálaččat lea jurddašuvvon, ahte giellarádjá manná Ubmieanu mielde nu, ahte Dearna suohkana davábeale giella lea ubmisámegiella, máttabealde ges lea gullon máttasámegiella. Larsson (2012) lea dattetge gieskat bohtán dan oaivilii, ahte olles Dearna gullá ubmisámegiellii. Son ii goittotge leat guorahallan Aarporte dološ suopmana, mii sisttisoallá muhtun veardde dakkár sár-gosiid mat čujuhit ubmisámegiela guvlui: čielgasamos ovdamearka lea illatiiva, man geažus lea dávjá *-je* nu mo ubmisámegielas iige *-se* nu mo máttasámegielas dábálaččat (omd. *oksije* 'uksii' ja *skåakije* 'vuovdá' dan sadjái go *oksese* ja *skåakese*). Maŋggaidlogu komitatiiva sáhtá leat ubmi-, bihtán- ja julevsámegiela láhkai seamma go genitiiva (omd. *aktene dej smaave tråalli* dan sadjái go *...tråalligujmie* 'oktan daid smávva truollaiguin').

Sátneráju olis govvideaddji ovdamearka lea *dijjeh edt-jede lopme jallh moeh-tege máákedh (baeledh) dan raajkan* dahjege 'dii galgábehtet muohttaga goaivut dan ráigái'. Okta dovddus máttasámegiela iešvuolta lea namalassii dat, ahte muohta lea *lopme*, muhto *moeh-tege-sá-nis* ges leat vehá eará mearkkašumit. Ole Samuel Elsvatn dattetge geavaha sihke máttabeale *lopme-* ja davábeale *moeh-tege-sániid* seamma cealkagis, synonyman: muohta lea *lopme jallh moeh-tege*, nappo *lopme* dahjege *moeh-tege*.

Aarporte suopmana lea juohke dáhpáhusas álkit heivehit dálá máttasámegiel čállinvuohkáii dan sadjái go ubmisámegiela čállimii. Liikká ferte muitit, ahte dan áigge go dát giellačájánasat leat addon dutkiide, oktage dutki ii lean vel váldán atnui dakkár steampaliid go "máttasámegiella" ja "ubmisámegiella", ja vel unnit dain lea leamaš mearkkašupmi sámegielaid hálliide alceseset. Mii dáid giellaid namahusaide guoská, lea buorre fuobmát ahte Aarporte ja Máláge leaba goappašagat sullii seam-

ma 65. govdotatgrádas. Máttasámegillii gullevaš Aarporte gávdno iešalddes veháš davveleappos go Máláge.

Halásza (1887) Aarporte teavsttaid sisdoallu lea hui mánggabealat Budenz (1875) Máláge teavsttaid ektui. Čuođenár siiddus leat historjjálaš ja mahká-historjjálaš mitalusat dološ eallima birra, áinnas dieđut Stálu birra ja maiddái álbmogiidgaskasaš máidnasat ovdamearka dihte prinseassaid ja sin irggiid birra. Muhtun oasis leat hui earenoamážat ja dat leat sealluhan kulturárbbi bihtážiid mat eai oro gostege eará sajis seilon. Okta ovdamearka lea "Såango" dahjege "Soagŋu", mii almmustahtto dán Sámis-bláđi nummaris maiddái davvisámegillii; máttasámegillii dat gávdno *Saemeste saaman 2*:s (Ylikoski 2017).

Soagŋoteaksta lea hui earenoamáš dan dihte, ahte dat govvida sámi soagŋoarbevieru mas dialoga bártni ja nieidda gaskkas čađahuvvo juoigama bokte. Vaikko boahťa maid ovdan ahte nuppe bealde lea noaides bárdni gii ii rievtti mielde áiggo diktit nieidda válljet earáid, de soagŋuin lea dieđus lihkolaš loahppa: nieida beassá oaidnit, man čeahpes ja čappa duojára son oažžu irgin, ja fargga leat heajat. Vaikko teaksta lea dološ olbmuid árbevieru 131 jagi duohken, de lea fuomášahtti ahte dáid čappa luđiid lea Halászii mitalan nuorra olmmái, dalle 20-jahkásaš Ole Samuel Elsvatn.

Gáldut

- Baglo, Cathrine 2011: *På ville veger? Levende utstillinger av samer i Europa og Amerika*. Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor. Universitet i Tromsø. <<http://munin.uit.no/handle/10037/3686>>
- Budenz, József 1875: Svéd-lapp nyelvmutatványok. *Nyelvtudományi Közlemények* 12: 161–220. <<http://www.nytud.hu/nyk/reg/020.pdf>>

- Halász, Ignác 1887: *Ume- és tornio-lappmarki nyelvmutatványok*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia. <<https://saamilinguistics.files.wordpress.com/2016/05/halasz1887.pdf>>
- Illustrirtes Wiener Extrablatt 1872 = Lappländer in Wien. *Illustrirtes Wiener Extrablatt* 26.11.1872: 1. <<http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=iwe&datum=18721126>>
- Illustrirtes Wiener Extrablatt 1873 = Was gibt's denn Neues. (Die Lappländer sind echt.) *Illustrirtes Wiener Extrablatt* 22.4.1873: 3. <<http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=iwe&datum=18730422>>
- Kejonen, Olle 2014: Umesamer får fortsätta vänta. *Sameradion och SVT Sápmi* 30.6.2014. <<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=5900794>>
- Klima, László 2014: Látogassa meg rokonait az Állatkertben! *Nyelv és Tudomány* 17.1.2014. <<https://www.nyest.hu/rehirek/latogassa-meg-rokonait-az-allatkertben>>
- Larsson, Lars-Gunnar 2012: *Grenzen und Gruppierungen im Umesaamischen*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Lehtola, Veli-Pekka 2016: Kultuurra goarráneapmi vai bargu boahttvuoda ovdii? Sámepolitihkka lappologaid čálmmiiguin. *Sámis* 22: 30–35.
- Magga, Lajla Mattsson 1984: *Govne-boetske*. Tana: Jár'gald'dji.
- Siegl, Florian (boahťimin): Ume Saami – the forgotten language. *Études Finno-ougriennes* 48. <<https://efo.revues.org/>>
- Vasárnapi Újság 1873 = Közintézetek, egyletek. (As akadémia nyelvtudományi osztálya). *Vasárnapi Újság* 21.12.1873: 613. <<http://epa.oszk.hu/00000/00030/01033/pdf>>
- Ylikoski, Jussi 2017 (boahťimin): Báeries heamturh jih vaajesh Saepmeste Ungerasse jih báastede: Ole Samuel Elsvatn gon Gunhild Oline Børgefjellen soptsesh jaepeste 1886. *Saemeste saaman 2*.

